TÁBOROSI MARGARÉTA

Egy jobb élet reményében

Branislav Nušić: A gyászoló család (r.: Andrej Boka; Népszínház, Szabadka, 2020)

Branislav Nušić munkássága meghatározza a 20. századi szerb komédiajátszást. Vesébe látó karakterépítő, a kisemberektől a magas rangú funkcionáriusokig árnyaltan képes a figuráit cselekedtetni. Jól ismeri tehát közege mentalitását, és kifinomult a megfigyelőképessége. Branislav Nušić a színházban élt, fiatalabb korában színészkedett, később dramaturgi és rendezői feladatokat is ellátott. Elmondása szerint e sokrétű tapasztalás közben végig a nevetés természetét tanulmányozta, pontosabban azt, hogy az mikor és miért következik be a nézőtéren. Művei a mai napig a legkedveltebbek közé tartoznak a szerbiai színpadokon, szinte minden magára valamit is adó társulat a műsorára tűzi őket.

„Bármikor és bárhol megtörténhet" – adja meg a szerzői utasítást *A gyászoló család* bevezetőjében. Az 1934-ben íródott drámában pénzéhes, haszonleső karakterekkel ábrázolja saját korát. *A gyászoló család* alaphelyzete szerint néhány szerencsétlen rokon gyűlik össze a gazdag belgrádi kereskedő, Mata Todorović temetése után. A hatalmas örökség reményében bízva folyamatosan hazudoznak egymásnak, az elhunythoz fűződő minél közelebbi rokonságukat bizonygatják, cinikusan lekezelve a másik örökösödési jogát. Mindenki az egyetlen lehetséges várományosnak tartja magát. Összetett hármas konfliktus szervezi a művet: Danica, a bejárónő – az igazi örökös – és színre nem lépő nagynénje a gyászoló család tagjaival küzd (az előbbiek érdekeit az Ügyvéd képviseli); Agaton, a rangidős, manipulatív expolitikus haragban van az összes többi családtaggal az érdekérvényesítés szempontjából; ám a legnagyobb konfliktus abszurd módon az egész család és a halott, Mata Todorović között áll

fenn. Az elhunyt ugyanis kikötötte, hogy csak negyven nap után bonthatják fel a végrendeletét. Az önjelölt örökösök a kisemmizéstől tartva beköltöznek a villájába, és árgus szemekkel méregetik annak értéktárgyait, a mozdíthatóakat biztos helyre rakva szobáikban és táskáikban.
Az alkotók, Andrej Boka rendező és Oláh Tamás dramaturg bátran nyúltak a szöveghez, és saját koncepciójukhoz igazították azt. Feltételezhetően a próbafolyamat alatti improvizációkból is bekerültek mondatok a darabba. Az eredeti művet körülbelül a negyedére húzták, szerepeket vontak össze, és a színpad központi helyén lévő letakart festményen az elhunyt Mata Todorović arcképét lecserélték Josip Broz Tito arcképére, melyet csak a végrendelet felolvasása után lepleznek le. Az előadás egyértelműen belehelyeződik egy ex-Jugoszláv narratívába, az eredeti mű befejezését megmásítva pedig jelenünkre is kiható konklúziót vonhatunk le. A Népszínház számára készült szövegváltozatban a rengeteg kólát fogyasztó Mata Todorović a kandallóba zuhanva hal meg vizelés közben. Az erős húzás miatt megváltozott több szerep íve. Azzal, hogy kimaradtak szereplők, még nem csorbult a történet, de az Ügyvéd (Baráth Attila) karaktere vesztett összetettségéből. Az eredeti szövegben rejlő helyzetkomikum és a nyelvi poénok jelentős része kimaradt. Amit kivágnak egy drámából, már nem része az egésznek, és ha működik az újonnan felépített szerkezet, nem is hiányzik. Nem tudom eldönteni, hogy akkor is érzékelném-e ezt a hiányt, ha nem ismerném az eredeti szöveget. A legnagyobb kihívása a gazdag játszási és értelmezési hagyománnyal rendelkező műveknek ugyanis éppen az, hogy elvárásokkal közelítünk feléjük.
Az előadás első jelenetében Danica (Pámer Csilla) előkészíti a kézmosótálat, tiszta vizet önt bele, majd megérkeznek a feketébe öltözött gyászolók. A tágas előtérben várakozó családtagok színlelt gyászára hosszas hallgatás után vicces elszólásokban derül fény. A díszlet (tervezője: Nevena Prodanović) egy impozáns ház stilizált beltere, rengeteg üres, aranyozott képkerettel a falon. Ötletes megoldás az előadást végigkövető szerb fordítás beillesztése az egyik ilyen keretbe. A tér központi eleme a kristálycsillár, mely még kommunikál is az utána sóhajtozó Szárkával (G. Erdélyi Hermina). Szárka csillárhoz intézett szerelmi vallomása és ab-

szurd kapcsolatuknak a beteljesülése egyike a legkomikusabb és a legszomorúbb pillanatoknak az előadásban.
A felvonásokat zenei és fényváltás jelzi, a jelenetek dinamikusak, leporoltak és frissek. Az előadást érzéki aláfestő zene kíséri, mely Pálfi Ervin munkáját dicséri, aki színészként is oroszlánrészt vállal a folyamatból, a darab mozgatórugójaként funkcionál Agaton szerepében. Elsőként töri meg a csendet, elsőként érkezik meg a villába költözéskor, folyamatosan provokálja a többieket kijelentéseivel és hazugságaival.
Danica (Pámer Csilla), aki nénikéjével ügyelt a házra a tulaj, Mata haláláig, az egyetlen pozitív karakter a darabban. Maga sem tudja, miért fizette nagybácsinak hitt apja az ő egyetemi tanulmányait, és értetlenül fogadja az Ügyvéd és Mitya közeledési szándékát.
Ralbovszki Csaba érvényesen hozza a félszeg és akaratgyenge Próka karakterét. Feleségének, a könnyeivel manipuláló Ginának a szerepében Pesitz Mónika lubickol. Nyári Ákos Mityája a mai kor ifjúságának tipikus lenyomata: az életet a könnyebbik végén megfogni akaró, sikertelenségeit dühvel és fenyegető magatartással megoldó fiú alakja rajzolódik ki alakításának köszönhetően.
Danica azzal mentegetőzik az Ügyvéd előtt, hogy a nép szentimentális, és megszólnák őt, ha kidobná a családot a házból. Ez az érzelmesség lesz a veszte, és az alkotók értelmezésében a miénk is, akik itt élünk. Mikor az Ügyvéd közli a rokonsággal, hogy az örökség az öreg Mata eltitkolt vérszerinti gyermekére, Danicára száll, a jelenlévő hozzátartozók megvadulnak, állati üvöltésbe kezdenek, és megölik Danicát. Az öreg Tito képét szétszaggatják a végrendelettel együtt, majd a ház falait lebontják, ellopják, és leülnek az előadást kezdő pozíciójukba. Az Ügyvédnek sincs más választása: vagy csatlakozik hozzájuk, vagy vele is leszámolnak. Danica fej nélkül jelenik meg hosszú fehér kabátban, melynek kivitelezése jelmeztervezői bravúr (jelmez: Janovics Erika), és pezsgővel kínálja meg a vendégeket. Elénekli szerb nyelven a délszláv háború kitörése előtti utolsó közkedvelt jugoszláv szappanoperának, a *Bolji život*nak (*Jobb élet*) a főcímdalát. A dal félelmetesen abszurdul hat Danica szájából, hiszen jogai érvényesítésétől megfosztották, elpusztították, ő mégis egy jobb életről dalol, amelyben jobb embereket keres, többet akar, szebbet, tisztábbat.

Érdekesség, hogy a *Bolji život* című filmsorozat utolsó részének vetítése után pár nappal Horvátország és Szlovénia kilépett Jugoszláviából, ezzel vette kezdetét a délszláv háború. A kollektív tudatban ez a dal az összetartozás jelképe. Egy szebb jövőben reménykedve élnek az emberek a mai napig a délszláv utódállamokban, gyakran érzelgősen emlegetve a Tito nevével fémjelzett múltat.
A tapsrendben együtt hajolnak meg a színészek, csoportosan. Nézői igényem megkívánná a külön-külön megjutalmazó tapsot, még ha a hagyományos formát elavultnak is érezzük. Igen, ez csapatmunka, de az egyének tehetsége adja meg a végeredményt.